

The article presents the system of work at each stage of training, gives examples of the proposed tasks and the necessary methodological comments.

In conclusion, the effectiveness of the system described in the article is proved and the prospects for further research are identified, which are related to the possibility of transition on the basis of students' skills to produce texts based on dictionary articles to construct professionally oriented statements using materials from school textbooks.

Key words: *students-philologists, professionally oriented speech, texts of reproductive-productive type, genre features of the text, hierarchization of topics and subtopics in the text, model of the text.*

УДК 378.6

Тетяна Плачинда

Льотна академія Національного авіаційного університету

ORCID ID 0000-0002-2514-3644

DOI 10.24139/2312-5993/2020.08/288-294

РОЗВИТОК НАВИЧОК САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОФІЛЬНИХ ЗВО

У статті розглянуто погляди науковців щодо ролі самостійної діяльності під час професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти. На основі аналізу наукових педагогічних джерел визначено дефініції «самостійна діяльність студентів» і «рефлексія» та обґрунтовано необхідність їх інтеграції. Звертається увага, що розвиток самостійної діяльності, як стимулу до самовдосконалення, є важливою умовою під час професійної підготовки студентів профільних ЗВО. Дані вміння надають можливість студентам самостійно добувати знання, аналізувати, контролювати, коригувати тощо.

Ключові слова: *студенти, суб'єкт навчання, розвиток, самостійна діяльність, рефлексія.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції вищої школи, з якими стикаються студенти профільних ЗВО, викликають певні труднощі – це не тільки особливості та спеціалізація професійної підготовки, але й велика ступінь самостійності. Навчальним планом передбачається не менше 50 % годин самостійної роботи від загальної трудомісткості дисципліни, тому самостійну діяльність необхідно розглядати як важливий чинник навчальної та наукової діяльності майбутнього фахівця. У цьому контексті актуалізації набуває розвиток навичок творчої, інтелектуальної праці, здатність виявляти сутність завдань і проблем, що виникають у ході самостійної діяльності, приймати рішення в конкретних ситуаціях і брати на себе відповідальність за результат.

Передбачається, що самостійна діяльність студента здійснюється без безпосередньої участі викладача, у той самий час основним завданням

вищої освіти є розвиток творчої особистості, здатної до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Вирішення завдань такого роду неможливо тільки шляхом передачі знань від викладача до студента, тому важливо сформувати у студентів навички рефлексії, що зумовлено зростанням потреби людини в самостійності, розумінні й оцінюванні себе, що умотивовує доцільність обґрунтування важливості рефлексії як основи самостійної діяльності студентів профільних ЗВО.

Аналіз актуальних досліджень. Оптимізацію освітнього процесу через формування у студентської молоді навичок самостійної роботи досліджували М. Левшин, О. Муковіз, І. Ільєсов, В. Ляудіс, Н. Качалов, В. Козаков, Б. Ліхачев та ін. Проблемами освіти й самоосвіти дорослих займалися такі педагоги, як Х. Алчевська, М. Корф, Я. Чепіга, С. Русова, С. Шацький та ін. Проблему формування рефлексивних здібностей студентів та їхньої значущості в освітньому процесі досліджено в наукових працях Л. Виготського, В. Давидова, І. Лернера, О. Мальської, М. Марусинець, І. Семенова, С. Степанова, Л. Шихова та ін. Учені підготували потужний фонд, представлений теоретичним і практично орієнтованим матеріалом із формування й розвитку рефлексивних умінь, зокрема під час самостійної діяльності.

Не знижуючи вагомий внесок науковців в означеній проблематиці, зазначимо, що питання розвитку самостійної діяльності студентів профільних ЗВО не було предметом спеціального вивчення.

Мета статті – вивчення думок науковців щодо понять «самостійна діяльність студентів» та «рефлексія» з метою доведення необхідності їх інтеграції під час самостійної діяльності студентів профільних ЗВО.

Основними методами дослідження є аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація психолого-педагогічних джерел із проблеми розвитку навичок самостійної діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу. В основних положеннях розвивального навчання підкреслюється, що засвоєння знань, умінь і навичок перетворюється з мети освіти на засіб розвитку здібностей, що передбачає зміни у взаємодії викладача та студентів: вони стають партнерами спільного розвитку (Куліш, 2013; Панов, 2007). Студент виступає суб'єктом власного розвитку, а викладач ціниться не за те, що є джерелом знань, а за те, що організовує процес саморозвитку студента та самого себе. У контексті розвивального навчання актуальним стає таке проектування навчальної діяльності, що перетворює студента на суб'єкта-партнера в педагогічній взаємодії з викладачем та оточенням.

Вимоги сьогодення до професійної підготовки майбутнього фахівця призводять до змін соціальної ситуації та трансформації освітніх парадигм. Однією з таких змін, що сприяє забезпечення якості професійної підготовки, стає перетворення студента на суб'єкта освітнього процесу. Тобто студент відповідальний за власне навчання та повинен володіти навичками самостійної діяльності під час здобуття освіти у ЗВО.

Вітчизняні вчені приділяють велику увагу проблемі організації самостійної діяльності: розглянуто загальнопедагогічні підходи до розкриття проблем самостійної діяльності студентів у вищій школі, уточнюються роль і місце самостійної діяльності в освітньому процесі під час вивчення конкретних дисциплін. Сучасні дослідники представляють самостійну діяльність як метод навчання, як форму організації діяльності студентів, як вид пізнавальної діяльності студентів, як засіб активізації їх інтелектуальної, творчої діяльності тощо.

Самостійність визначається як спосіб діяти відносно незалежно, ізольовано від інших, без сторонньої допомоги і не так як всі, а своєрідно (Божович, 1997); вольова властивість особистості, здатність систематизувати, планувати, регулювати та активно здійснювати власну діяльність без постійного керівництва та практичної допомоги ззовні (Платонов, 1984); здатність особистості до діяльності, без втручання ззовні (Коджаспирова, 2005); якість особистості, виражена в здатності мислити, аналізувати ситуацію, виробляти власну думку, ухвалювати рішення й діяти за власною ініціативою, незалежно від нав'язуваних поглядів і способів розв'язання тих чи тих проблем; якість особистості, якій характерна незалежність, активність, свідомість та відповідальність, здатність до конкретного виду діяльності та виявляється під час виконання навчально-пізнавальних і практичних завдань (Левшин та Муковіз).

Із наведених думок науковців випливає, що в більшості з них підкреслюється єдність внутрішньої готовності особистості до діяльності та інтенсивний вияв цієї готовності. Крім того, у більшості визначень сутність самостійності розкривається через вольові риси особистості (рішучість, наполегливість, витримка тощо), її здібності та інтелектуальну діяльність.

Самостійна діяльність виступає рушійною силою освітнього процесу. Адже це особливий вид навчальної діяльності, упродовж якого студенти профільних ЗВО здійснюють творчу, активну, напружену розумову діяльність, спрямовану на оволодіння сутністю тієї чи іншої навчальної дисципліни, як за завданням викладачів, так і за власним бажанням.

Таким чином, визначаємо *самостійну діяльність студента* як особливу форму організації навчальної діяльності, що стимулює до пошуку потрібної інформації, осмисленого і творчого її сприйняття, аналізу й систематизації з метою здобуття необхідних професійних компетенцій.

Стрімке зростання обсягу необхідної для засвоєння в процесі вищої освіти інформації спонукає до розвитку у студентів навичок самостійної діяльності під час здобуття освіти у профільному ЗВО. Під профільними ми розуміємо заклади вищої освіти, які готують фахівців специфічних спеціальностей: авіаційних фахівців, військових, фахівців цивільного захисту, національної гвардії тощо. Готовність до самостійної діяльності виступає провідною рисою вже сформованих фахівців під час удосконалення ними своїх професійних компетентностей та сприяє більш повній реалізації принципу «навчання впродовж життя».

Дослідники В. Василев, В. Кравцов, А. Б. Рацул (Васильєв, 2006; Кравцов, 2008; Рацул, 2010) стверджують, що рівень розвитку рефлексивних властивостей особистості – провідний чинник досягнення людиною високого професіоналізму у своїй справі. Рефлексія як система інформативних зворотних зв'язків відіграє велику роль у розвитку особистості, її діяльності, стосунках і взаємодіях (Рацул, 2010).

Рефлексія пов'язана з усвідомленням власних інтелектуальних можливостей і передбачає довільне керування своїми когнітивними ресурсами, являє собою зверненість пізнання людини на саму себе, на свій внутрішній світ, психічні якості і стани.

Аналіз наукових педагогічних джерел надає змогу стверджувати, що навчальна діяльність відбувається завдяки рефлексії, що є основоположною якістю свідомості. Попри всю складність породження рефлексії у сфері самосвідомості, цілеспрямована взаємодія студента з педагогом та оточенням дає змогу спроектувати самостійну діяльність, новоутвореннями якої стануть бажання й уміння вчитися та усвідомлено регулювати власну самостійну діяльність. Рефлексія – це один із необхідних складників розвитку навичок самостійної діяльності студентів профільних ЗВО.

За традиційного підходу до навчання студентам «нав'язують» певні цілі щодо засвоєння знань, тому навчальна інформація втрачає сенс. Активізувавши механізми рефлексії в процесі навчання студентів, можна подолати таке протиріччя. Мета формування рефлексії під час розвитку навичок самостійної діяльності студентів профільних ЗВО полягає в активізації навчальної діяльності й усвідомленому засвоєнні необхідних професійних знань. Процес формування рефлексії та розвитку навичок

самостійної діяльності не стане успішним, поки окреслена мета не буде усвідомлена студентами, сприйнята ними, зіставлена зі своїми потребами й можливостями.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Різноманіття наукових позицій щодо рефлексії дає підстави стверджувати, що це органічний складник і основа для розвитку навичок самостійної діяльності студентів. Це виявляється через дії цілепокладання, аналізу, планування, контролю, оцінювання, через цілі, засоби, методи, процедури, результати. Тому рефлексія сприяє усвідомленню необхідності самостійної діяльності, являє собою її основу. Нині вчені-педагоги активно долучаються до розроблення проблеми рефлексії, що вмотивовано зміною дослідницько-пояснювального ставлення до рефлексії на діяльнісне, що вкотре доводить актуальність і доцільність подальшого опрацювання проблеми рефлексії в освітньому процесі та самостійної діяльності студентів.

Унаслідок рефлексивного аналізу самостійної діяльності у студентів формується усвідомлене ставлення до неї, до себе як до суб'єкта діяльності, який відповідає за її результати. Формування рефлексії під час розвитку самостійної діяльності сприяє усвідомленню й оцінці своїх дій. Уміння розуміти цілі навчальної та професійної діяльності, виконувати контрольні дії й оцінювання призведе до вдосконалення самостійної діяльності студентів профільних ЗВО.

Перспективним науковим пошуком вважаємо вивчення стану сформованості та застосування рефлексивних умінь під час самостійної діяльності студентів профільних ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

- Божович, Л. И. (1997). *Проблемы формирования личности. Избранные психологические труды*. Москва – Воронеж: НПО «МОДЭК» (Bozhovych, L. I. (1997). *The problems of personality formation*. Moscow – Voronezh: NPO «MODEK»).
- Васильев, В. (2006). *Рефлексия в познании, самопознание и практика*. Пловдив: «Макрос» (Vasyliiev, V. (2006). *Reflection in cognition, self-cognition and practice*. Plovdiv: «Makros»).
- Коджаспирова, Г. М., Коджаспиров, А. Ю. (2005). *Словарь по педагогике*. М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ» (Kodzhaspirova, H. M., Kodzhaspirova, A. Yu. (2005). *Pedagogics dictionary*. M.: PKC «MarT»; Rostov-on-Don: Publishing center «MarT»).
- Кравцов, В. (2008). Педагогічна рефлексія як фактор формування методологічної культури майбутнього вчителя. *Вісник Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, серія: Педагогічні науки*, 142, 65-70 (Kravtsov, V. (2008). Pedagogical reflection as a factor of formation methodological culture of future teacher. *Pedagogical Sciences. Bulletin of Cherkasy National University named after B. Khmelnytskyi*, 142, 65-70).

- Куліш, І. В. (2013). Самостійність курсанта-диспетчера в навчальній діяльності як основа розвитку його суб'єктності. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія*, 41, Ч. 6, 224-231 (Kulich, I. V. (2013). Independency of ATC-cadet in educational activity as a basis development of his personality. *The problems of modern pedagogical education. Pedagogics and Psychology. Proceedings of articles*, 41, 6, 224-231).
- Левшин, М. М., Муковіз, О. П. (2007). Самостійна пізнавальна діяльність студентів як педагогічна категорія. Режим доступу: https://mukovoz-alex.at.ua/_ld/0/6_QgY.doc (Levshyn, M. M., Mukoviz, O. P. (2007). *Students' independent cognitive activity as a pedagogical category*. Retrieved from: https://mukovoz-alex.at.ua/_ld/0/6_QgY.doc).
- Панов, В. І. (2007). *Психодидактика образовательних систем: теорія и практика*. СПб.: Питер (Panov, V. I. (2007). *Psychodidactics of educational systems: theory and practice*. SPb.: Piter).
- Платонов, К. К. (1984). *Краткий словарь системы психологических понятий*. М.: Высшая школа (Platonov, K. K. (1984). *Concise dictionary of the system of psychological terms*. M.: Higher School).
- Рацул, А. Б. (2010). Зміст професійної компетентності вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 88, 32-38 (Ratsul, A. B. (2010). Content of teachers' professional competency. *Scientific notes. Pedagogical Sciences*, 88, 32-38).

РЕЗЮМЕ

Плачинда Татьяна. Развитие навыков самостоятельной деятельности студентов профильных учреждений высшего образования.

В статье рассмотрены взгляды ученых о роли самостоятельной деятельности во время профессиональной подготовки студентов в учреждениях высшего образования. На основе анализа научно-педагогических источников определены дефиниции «самостоятельная деятельность студентов» и «рефлексия» и обоснована необходимость их интеграции. Обращается внимание, что развитие самостоятельной деятельности, как стимула к самосовершенствованию, является важным условием профессиональной подготовки студентов профильных вузов. Данные умения дают возможность студентам самостоятельно добывать знания, анализировать, контролировать, корректировать и тому подобное.

Ключевые слова: студенты, субъект обучения, развитие, самостоятельная деятельность, рефлексия.

SUMMARY

Plachynda Tetiana. Development of students' independent activity skills in higher education institution.

The article deals with the views of scientists about the role of independent activity in the students' training in the higher education institutions. The analysis of scientific pedagogical sources, gave us an opportunity to define the terms "independent activity of students" (as a special form of organization of educational activities that stimulates the search for the necessary information, meaningful and creative perception, analysis and systematization to acquire the necessary professional competences) and "reflection" (awareness of own intellectual capabilities, which involves the arbitrary management of cognitive resources, is the focus of human knowledge on himself, his inner world, mental qualities and states). We have substantiated the necessity of their integration.

It is pointed out that the rapid growth of the amount of information necessary for the assimilation in educational process, encourages the development of students' skills of independent activity training in specialized higher education institutions. By specialized we mean

institutions of higher education that train specialists in specific specialties, such as: aviation specialists, military, civil defense specialists, the national guard, etc. Readiness for independent activity is a leading factor of already formed specialists that improve their professional competences and contributes to implementation of the principle of "lifelong learning".

It is highlighted that the development of independent activity as an incentive for self-improvement during the professional training of students of specialized higher schools. These skills provide students with the opportunity to independently acquire knowledge, analyze, control, adjust and so on.

It is said that the purpose of reflection formation during students' independent activity in the specialized higher education institutions involves educational process activation and professional knowledge requirements. The process of reflection formation and developing skills of independent activity will not be successful until the outlined goal is realized by students, perceived by them, compared with their needs and capabilities.

It is concluded that reflexive analysis of independent activity helps students to form a conscious attitude to it and to be responsible for its results. The formation of reflection during the development of independent activity contributes to the awareness and evaluation of their actions. The ability to understand the goals of educational and professional activities, perform control actions and assessments will lead to the improvement of students' independent activities in the specialized higher education institutions.

Key words: *students, subject of study, development, independent activity, reflection.*

УДК 378.147:373.011.3-051:911

Аліна Слюта

Національний університет

«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ORCID ID 0000-0002-6055-1344

DOI 10.24139/2312-5993/2020.08/294-305

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТОПОНІМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ КОНТЕКСТНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано педагогічні умови формування топонімічних компетентностей у майбутніх учителів географії. Наголошено, що головною метою майбутнього вчителя географії в професійній діяльності є необхідність правильно використовувати топоніми в своїй майбутній професії, що є результатом компетентнісно-культурологічного підходу в географічній освіті.

Установлено, що технологія формування топонімічної компетентності має циклічний алгоритм формування. Автором спроектована технологічна модель формування топонімічної компетентності майбутніх учителів географії, яка заснована на інтеграції компетентнісного та культурологічного підходів в умовах контекстної освіти.

Ключові слова: *контекстна освіта, майбутні вчителі географії, педагогічні умови, топонімічна компетентність.*

Постановка проблеми. В останні десятиліття педагогічну освіту в Україні модернізують в зв'язку з ускладненням ролі вчителя в суспільстві та розширенням його соціально-професійних функцій. Виходячи з нової парадигми освіти вчителі покликані вирішувати не тільки науково-